

УДК 621.891

ПРОГНОЗУВАННЯ ЕНЕРГОНАВАНТАЖЕНОСТІ ПАР ТЕРТЯ МОДУЛЬНОГО ДИСКОВО-КОЛОДКОВОГО ГАЛЬМА ШАХТНОЇ ПІДІЙМНОЇ МАШИНИ

Д.О. Вольченко, В.Я. Малик, А.В. Возний, В.С. Витвицький

*Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу, вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, Україна,
76019, e-mail: admin@nung.edu.ua*

У будь-яких гальмівних пристроях, що використовуються в піднімально-транспортних і дорожно-будівельних машинах, транспортних засобах та в інших галузях народного господарства, суттєву роль відіграє енергонавантаженість їхніх фрикційних вузлів. Вона в значній мірі при будь-якому режимі гальмування машини залежить від швидкості її руху і маси вантажу. При високому рівні енергонавантаженості спостерігається зниження гальмівного моменту через підвищення температури на поверхнях тертя металевого і неметалевого фрикційних елементів, які мають різну геометрію спряжених поверхонь [1, 2]. При температурі поверхонь тертя, що перевищує допустиму для матеріалу фрикційних накладок, спостерігається зниження ефективності гальмування, при цьому відбувається інтенсивний знос робочих поверхонь та їх руйнування. У той же час через великі температурні градієнти на поверхні металевого елемента тертя розвиваються високі температурні напруження, які сприяють зародженню і розвитку мікротріщин, що призводить до його руйнування.

Забезпечення ефективної і безпечної роботи пар тертя дисково-колодкових гальм піднімально-транспортного устаткування, особливо модульного дисково-колодкового гальма шахтної підімальної машини, стає можливим через визначення раціональних конструктивних параметрів пар тертя різних типів [3]. Проте у сфері проектування фрикційного вузла дисково-колодкового гальма відсутній комплексний підхід і поєднання динамічного й теплового розрахунку для визначення раціональних конструктивних параметрів його елементів, що дозволило б спроектувати фрикційний вузол високої енергоємності з умови забезпечення необхідного гальмівного моменту. Тому проблема створення ефективного гальмівного механізму залишається актуальною.

Метою роботи є оптимізація конструктивних параметрів різних типів дисків при достатній енергоємності дисково-колодкових гальм для не перевищення допустимої енергонавантаженості їх вузлів тертя

та використання пар тертя на основі динамічних моделей в модульних дисково-колодкових гальмах шахтних піднімальних машин.

При виконанні досліджень використовували методи теорії теплопровідності, теплообмінних і теплопередавальних процесів для визначення поверхневих температур суцільних і самовентильованих гальмівних дисків, а також поверхневих і об'ємних температурних градієнтів; визначення механічних і термічних напружень в гальмівних дисках; геометричного програмування для визначення раціональних конструктивних параметрів гальмівних дисків різних типів з використанням цільової функції мінімізації моменту інерції обертального мас і термічних напружень; оцінки енергонавантаженості модульного гальма шахтної піднімальної машини.

До складу вихідних даних входять нормальні притискні зусилля N у парі тертя «диск-накладка» і необхідний гальмівний момент M_{Γ} . За допомогою методу геометричного програмування визначено: зовнішній діаметр D_1 , товщину δ_0 і різницю величин зовнішнього та внутрішнього діаметрів $D_1 - D_2$ гальмівного диска. Аналітичні залежності наведено в табл. 1.

Таблиця 1 -- Визначення оптимальних конструктивних параметрів гальмівного диска

Параметри		Розрахункові залежності
Конструктивні параметри гальмівного диска	цільова функція	$c = c_1 \cdot \delta_0^2 (n_1 \cdot D_1 - n_2 \cdot \delta_0) + c_2 \left[\delta_0^2 (n_1 \cdot D_1 - n_2 \cdot \delta_0)^{-1} \right] \rightarrow \min ; (1)$
	зовнішній діаметр	$D_1 = c_3 \frac{1}{\pi \cdot \rho} \sqrt{\frac{a_2 \beta_1 \cdot E \cdot k \cdot M_{\Gamma} \cdot \omega \cdot \tau (1 - \mu^2)}{2S_0 \cdot c}} ; (2)$
	товщина	$\delta_0 = c_5 \frac{1}{\pi \cdot \rho} \sqrt{\frac{a_2 \beta_1 \cdot E \cdot k \cdot M_{\Gamma} \cdot \omega \cdot \tau}{2S_0 \cdot c (1 - \mu^2)}} ; (3)$
	різниця величин зовнішнього і внутрішнього діаметрів	$D_1 - D_2 = c_4 \frac{1}{\pi \cdot \rho} \sqrt{\frac{a_2 \beta_1 \cdot E \cdot k \cdot M_{\Gamma} \cdot \omega \cdot \tau}{2S_0 \cdot c (1 - \mu^2)}} \sqrt{\frac{4\sigma_1}{3[p]}} ; (4)$
Маса		$m_0 = \pi \rho \delta_0 (D_1^2 - D_2^2) / 4, (5)$

У залежностях (1)–(5) використано такі позначення:

n_1, n_2 – коефіцієнти цільової функції; a_1, a_2 – вагові коефіцієнти; k – коефіцієнт, що враховує частину енергії, акумульованої гальмівним диском в процесі гальмування;

ω – кутова швидкість гальмівного диска перед початком гальмування, c^{-1} ; μ – коефіцієнт Пуассона; τ – час гальмування, c ; S_0 – кількість пар тертя гальма; c_1, c_2 – коефіцієнти мономів; c_3, c_4 ,

c_5 – коефіцієнти, що враховують зв'язок між гальмівними пристроями гальмівного диска; E – модуль Юнга, МПа; $[p]$ – допустимі питомі навантаження, що діють на поверхню гальмівного диска, МПа; σ_t – термонапруження диска, МПа.

Обмеженнями при проектуванні фрикційних вузлів гальма виступають умова мінімізації махових мас (m_o) і запобігання термостабілізаційного стану гальмівного диска (t_o). Спираючись на досвід конструювання та методи оцінки міцності елементів пар тертя гальма розглянуто границі обмеження кожного з параметрів.

Для кількісної оцінки процесів теплоутворення і тепловідведення запропоновано поняття питомої енергоємності металевих елементів тертя гальмівних пристроїв за величиною теплового показника E_T .

Останній визначається за кількістю зовнішньої енергії W_{mp} (роботи тертя), витраченої на зміну градієнта температури гальмівного диска в широкому діапазоні температур:

$$E_T = W_{mp} / \Delta t, \quad (6)$$

де $W_{mp} = fpA_r V_{кв}$, де A_r – фактична площа контакту.

Результати багатокритеріального підходу з визначення раціональних конструктивних параметрів динамічної моделі гальма наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Прогнозовані раціональні конструктивні та експлуатаційні параметри динамічної моделі дисково-колодкового гальма

Вихідні параметри				Обмеження по масі диска				
Рівні				рівні				
Нижній		верхній		нижній		верхній		
p , МПа	2,5	4,0		m_o , кг	9,23	12,3	10,77	
M_T , Н·м	20,0	50,0		Обмеження по тепловій навантаженості гальмівного диска				
Конструктивні параметри	нижній рівень			верхній рівень				
	D_1 , мм	0,40	0,44	0,42	t_{II} , °C	-	450,0	400,0
	δ_{II} , мм	0,385	0,478	0,432	t_V , °C	50,0	200,0	185,0
	$D_1 - D_2$, мм	0,200	0,229	0,215	Оптимізаційні рівні			
	Вторинні				нижній		верхній	
	L_{II} , мм	100,0	Квз	0,12	τ , с	1,0	14,0	10,0
H_H , мм	50,0	α_{II}	12,0 Вт/(м ² ·°C)	E_T , кДж/°C	0,106	0,111	0,109	
Експлуатаційні параметри								
N , кН	7,0...15,0	f	0,3...0,5	W_m , кДж	30,0-40,0	Δg_1 , г	12,5	

Оптимізовано основні конструктивні параметри за часом гальмування ($\tau \rightarrow \min$) і за енергоємністю гальма ($E_T \rightarrow \max$). Для оптимізації введено інтервал зміни двох вищевказаних взаємопов'язаних параметрів, який забезпечує їх поєднання.

Висновки

У результаті виконаних теоретичних та експериментальних досліджень пар тертя дисково-колодкових гальм шахтних піднімальних машин, за допомогою методу геометричного програмування визначено оптимальні конструктивні параметри суцільного гальмівного диска. Розглянуто методи і засоби підвищення ефективності дисково-колодкових гальм та запропоновано удосконалений метод багатокритеріального проектування фрикційних вузлів гальма раціональної конструкції, який враховує напружено-деформований і термостабілізаційний стан його гальмівного диска. Спрогнозовано раціональні експлуатаційні параметри пар тертя з різними типами гальмівних дисків, які забезпечують покращання їхніх зносо-фрикційних властивостей.

Літературні джерела

1 Проектный и проверочный расчет фрикционных узлов барабанно- и дисково-колодочных тормозов автотранспортных средств. Стандарт / А.Х. Джанахмедов, Дж. Г. Курбанов, А. И. Вольченко и др. – Баку: Апострофф, 2016 – 264 с.

2 Возный А. В. Энергонагруженность пар трения в дисково-колодочных тормозных устройствах / А. В. Возный, В. С. Витвицкий, О. Б. Стаднык // Проблемы тертя та зношування: наук.-техн. зб. – К.: НАУ, 2017. – Вип. 1(74). – С. 49-64.

3 Вольченко Н.А. К вопросу оптимизации конструктивных параметров пар трения дисково-колодочного тормоза / Н.А. Вольченко, А.В. Возный, А. Н. Вудвуд, О.Б. Стаднык // Проблемы тертя та зношування: наук.-техн. зб. – К.: НАУ, 2015. – Вип. 3(68). – С. 21-30.